

14/08/2025

לכבוד :

ראש ממשלת ישראל, מר בנימין נתניהו
שר האנרגיה, מר אלי כהן
שר האוצר, מר בצלאל סמוטריץ'
שר הכלכלה והתעשייה, מר ניר ברקת
השרה להגנת הסביבה, הגב' עידית סילמן
שר הבריאות, מר אוריאל בוסו
שר הפנים, מר משה ארבל

הנדון : תמיכת ארגוני הסביבה בשינוי מדיניות משק הפוספטים בישראל

ג.א.ג.

בימים אלה שוב עולה בממשלה הדיון לגבי עתיד הנגב המזרחי ומכרה הפוספטים שתאגיד ICL מבקש להקים בערד. בהמשך להחלטת הממשלה לערוך בחינה מחודשת של מדיניות הפוספטים הלאומית, ארגוני הסביבה מתריעים כי מדיניות הפוספטים הנוכחית הרסנית לסביבה ולאדם שחי ועובד בה, וקוראים לממשלה שלא לחמוק מהדיון העקרוני עליו הוחלט. למרבה הצער ארגוני הסביבה מכירים את הנושא לעומקו נוכח ההתמודדות עם זיהומי הענק שתעשייה זו גורמת לאורך השנים, ובעקבות מעורבותנו בדיונים אודות מדיניות משק הפוספטים.

המדיניות הנוכחית, שעליה החליטו ממשלות קודמות, גורמת לזיהום מחריד של הקרקע, המים והאוויר - הן בהיקפו יוצא הדופן, והן במאפייניו. תעשייה זו אווזת בכמה וכמה שיאים: היא מייצרת פסולת מהסוג המזהם ביותר - פוספ-גבס המכיל חומרים רדיואקטיביים, בכמות הגדולה ביותר - 80% מהפסולת התעשייתית בארץ. היא צרכנית המים השפירים הגדולה בתעשייה ומזהמת נחלים ומעיינות נדירים בחבל ארץ שלם. היא מחסלת שטחים טבעיים יותר מכל תעשייה אחרת. תהליך הכרייה עצמו מפזר אבק המכיל חומרים רדיואקטיביים בכמויות שאיש לא בדק.

הנתונים שבבסיס המדיניות - הן באשר לעתודות הפוספטים במכרות הקיימים ובשכבות העומק שתחתיהם, הן באשר למשמעויות הכלכליות והתעסוקתיות, והן באשר להשפעות הסביבתיות המקומיות - התקבלו כולם מהתעשייה. נתונים אלה התקבלו על ידי ארגוני הסביבה בספק, אך לאורך השנים, השתנו הנתונים פעם אחר פעם בהתאם לאינטרס הנקודתי. **אין ספק שמדובר בנתונים בלתי אמינים.** לא פלא איפוא, שיעדי **הכרייה הלאומיים, זהים לגמרי לכמות הפוספטים שנכרתה כאשר הכרייה הייתה בלתי מוגבלת (7.5 מיליון טונות בשנה),** זו מדיניות המותאמת לדבר אחד כמו כפפה ליד: מיקסום הרווח של כיל - לא של המדינה, ולא של תושביה כיום ובעתיד.

המדיניות הנוכחית אינה רק הרסנית לסביבה, אלא שהיא גם לא מבטיחה את עתיד התעסוקה בנגב, מכיוון שהיא מאפשרת ייצוא חומר גלם - פוספט מועשר שעובר רק את התהליכים הראשוניים (כרייה ושטיפת הפוספטים), בעוד השלבים הבאים בשרשרת הייצור ייעשו בארצות אחרות. ראוי לציין כי על אף שמספר העובדים בשלבים אלה, אינו על השולחן, ככל הנראה מועסק בהם החלק המכריע של עובדי כיל רותם.

על הממשלה גם לזכור את אזלת היד באכיפה אל מול ICL. המציאות לאורך השנים מראה כי בפועל, רבים מהחוקים להגנת הסביבה אינם תקפים במקרה של כיל הנמצאת משום מה בעמדת מיקוח מול רשויות החוק, וכי היא עושה בים המלח ובנגב המזרחי כבשלה. על סמך ניסיון העבר שבו מתגלה כיל כעבריין סביבה סדרתי, המפר את הבטחותיו לרשויות ולציבור, פעם אחר פעם. אין להניח שכיל תעמוד מעתה בהבטחותיה לעבוד בהתאם לדרישות הממשלה.

נדמה כי כל תכליתה של המדיניות הייתה לאשר את כריית הפוספטים באזור ערד. הקמת מכרה בערד לא רק שתביא לעליה בלתי מקובלת בתמונת ובתחלואה, כפי שקבע נחוצות משרד הבריאות, אלא גם תחייב את פינויים של 15 אלף תושבים מבתיים, תרסק את מרקם החיים באזור, תרעיל אותו, וגם תחסל את ענף תיירות המדבר המתפתח בערד, תהרוס שטחים בעלי חשיבות אקולוגית גבוהה, ותפגע בערכי טבע ומורשת.

אנו קוראים לממשלה, בראש ובראשונה לאסוף בעצמה את כל הנתונים הנוגעים לתעשייה זו ולהשפעותיה המקומיות והגלובליות. נבקשכם לבחון את כלל החלופות, ולאמץ מדיניות חדשה שתיטיב עם הסביבה והחיים בה, ושתאפשר לכלל תושבי הנגב תעסוקה בריאה ובת קיימא.

מצ"ב: נייר עמדה

בכבוד רב ובברכה,

ארגוני הסביבה בישראל

עמדת ארגוני הסביבה והבריאות - שינוי מדיניות הפוספטים של ישראל

ארגוני סביבה מתריעים מפני הכוונה לבטל את הבחינה המחודשת למדיניות הפוספטים הלאומית. אנו קוראים לממשלה לשנות את מדיניות הפוספטים הנוכחית, מכיוון שמדובר במדיניות הרסנית לסביבה ולאדם שחי ועובד בה

ארגוני הסביבה מעורבים זה שנים ארוכות בדיונים לקביעת מדיניות הפוספטים, כמו גם בהתמודדות עם זיהומי הענק שתעשייה זו גורמת לאורך השנים, ולמרבה הצער מכירים את הנושא לאורכו ולרוחבו. המדיניות הנוכחית, שעליה החליטה הממשלה הקודמת, מביאה לפגיעה בבריאות תושבי הנגב, פוגעת פגיעה אנושה בשטחים הפתוחים, וגורמת לזיהום מחריד ומסוכן לבריאות של הקרקע, המים והאוויר - הן בהיקפו יוצא הדופן והן במאפייניו.

סלע הפוספט, נקרא על שם הזרחן (פוספור) שהוא מכיל. הזרחן הוא משאב חיוני, אך עדיין רובו המכריע של הסלע, כ-70%, הוא פסולת. פסולת זו מכילה יסודות מסוכנים שהוכחו כמזיקים לסביבה ולבריאות האדם. הידוע בהם הוא האורניום, יסוד רדיואקטיבי המוגדר על ידי רשות מחקר הסרטן של ארגון הבריאות העולמי (IARC) כמסרטן ודאי.

המדיניות הנוכחית גם מביאה לחיסול מהיר של עתודות הפוספט המצויות בשטח ישראל, על אף הידלדלות עתודות הפוספט בעולם, והיותו משאב במחסור בעל משמעויות גיאולוגיות אסטרטגיות. זאת, מבלי לדאוג כיאות לדורות הבאים. הדוגמא הטובה ביותר להמחיש זאת הוא השטח הנקרא "שדה בריר" בתמ"א 14. על פי מסמכי התמ"א, המגדירה קצב כרייה של 7.5 מיליון טון בשנה, בשטח זה יש כ-80 מיליון טון פוספטים. אמנם הכוונה היא לכרות במקביל בכמה שטחים, ולמשוך את הכרייה על פני יותר זמן, אבל חילוק פשוט מבהיר כי מדובר בכמות פוספטים שמספיקה בקושי ל-11 שנים.

בחודש ינואר 2025 חודש הזיכיון של ICL בעשרים שנים. במסמך החלטה מתאריך 29/07/2025, אשר מסכם החלטה של הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה מחוז דרום בנושא השמשת בריכות 4 ו-5, כתוב במפורש כי "... תקופת זכות הכרייה: התקופה נקבעה ל-20 שנים בהתחשב בכמות הפוספט הגולמי ובממוצע התפוקה בחמש השנים האחרונות שהיה כ-5.7 מיליון טון בשנה. מימוש מלוא תקופת זכות הכרייה תלוי במחיר סלע הפוספט וביכולת החברה להמשיך לבצע כרייה על בסיס מסחרי". במכתב שנשלח על ידי ICL בתאריך 23/01/2025 לוועדה הנ"ל, נכתב כי "בשנת 2024 הצליחה 'רותם' לייצר פוספט לבן מפוספט ביטומני, שהינו פוספט נחות ובעל עלות יקרה וזאת מכיוון שכבר כיום אין מספיק פוספט איכותי (לבן) לייצור רציף. הצלחה זו היוותה בסיס לתעודת התגלית שניתנה לרותם מכוח פקודת המכרות ולקבלת זכיון חדש בשדות הקיימים, לתקופה של עד 20 שנים שמונתית בכך שאכן תתאפשר כרייה כלכלית".

התעסוקה בנגב היא אחת הסוגיות העיקריות בנושא. למרבה הפלא, בניגוד להמלצת הוועדה הבין-משרדית לבחינת משק הפוספטים, **התוכנית אינה מבטיחה כי הפוספט הישראלי ישמש את התעשייה הישראלית**. הפוספטים, שמקורם במכרות בנגב משמשים לשלושה מוצרים עיקריים: סלע פוספט מועשר, דשן לחקלאות (סלע בעיבוד מזערי), וחומצה פוספורית (ירוקה ולבנה), שממנה מיוצרים מוצרי המשך. כאמור, תוכנית המתאר הארצית שאושרה אינה מגבילה כלל את ייצוא הסלע עצמו. במשך שנים התקיים ייצוא סלע כחומר גלם לתעשיות בחו"ל. אף כי **לאחרונה הוארך הזיכיון של כיל לשלוש שנים ללא מכרז וללא תמורה**, יש לזכור כי מרבצי הפוספטים הם נכס ציבורי השייך למדינה, כי זכותה לקבוע את שיעשה בהם, וכי בכוחה של הממשלה להוציא קביעה זאת לפועל. אין להסכים לרעיון כי **הזיהום נשאר בנגב, בעוד העבודה עוברת למדינות זרות**.

על מנת לקבוע מדיניות שתצמצם ככל הניתן את הכרייה ואת הפגיעה האנושה בסביבה, ושתבטיח מיצוי כלכלי מלא של כל טון סלע, ואת יעילות התהליכים הלוקה כיום בחסר, **כלל המידע הרלוונטי לקיום ההחלטה צריך להיות בידי משרדי הממשלה**. למצער, ההחלטה על המדיניות הנוכחית התקבלה למרות שאין בידי המדינה נתונים על היקף עתודות הפוספט שנתרו בשטח הזיכיון של כיל-רותם (כולל שכבות העומק), להוציא נתונים שהעבירה חברת כיל עצמה. נתונים אלה משתנים פעם אחר פעם בהתאם לאינטרסים הכלכליים, ואם בעבר היה ספק כלשהו באשר לאמינות נתונים אלה, כיום **אין ספק שמדובר בנתונים בלתי אמינים** בעליל. יש לדאוג בראש ובראשונה לכך שלממשלה יהיו נתונים משלה.

הנתונים על עתודות הפוספט אינם היחידים שמשרדי הממשלה קיבלו מבעלי העניין ולא ביררו אותם בעצמם. כך הדבר גם באשר לנתונים הכלכליים, דוגמת מספר המועסקים בתעשייה. השיח הציבורי על אודות מספר העובדים במפעל ומכילי התעסוקה, ועל אודות תרומת התעשייה המזהמת לתל"ג, מתבסס כולו על מסמך שנכתב על ידי חברה שנשכרה לעניין זה ע"י כיל. מעבר לבחינה ביקורתית ובדיקה עובדתית של מסמך זה, שלא נעשתה, **על הממשלה לבסס את הדיון על נתונים הנמצאים בידיה**. את מספר השכירים בחברה צריכה הממשלה לקבל מרשות המיסים - לא מהתקשורת. כמו כן נדרשת בחינה מקצועית עצמאית של חשיפות העובדים וההשפעות הבריאותיות.

מטרידה לא פחות העובדה שגם את נתוני זיהום האוויר שעלולה לגרום החלטה לאפשר כריית פוספטים באזור ערד, סיפקה כיל. על אף אזהרת מדענים המתמחים בהסעת אבק שהתריעו **ש"עצמות הרוח אשר נלקחו בחשבון והוכנסו למודל היו נמוכות ולא סבירות"** (ההדגשה במקור), הממשלה התבססה עליהם במקום לערוך את הבדיקות בעצמה.

כמות הפוספטים שאותה יש לכרות (אם בכלל) נמצאת בליבת מדיניות הפוספטים הלאומית. הכמות שאותה מגדירה המדיניות הנוכחית, 7.5 מיליון טונות בשנה, ניצבת **כתמרור אזהרה בולט** באשר לאינטרסים שאותה היא משרתת: **יעדי הכרייה הלאומיים זהים לכמות שנכרתה כאשר הכרייה הייתה בלתי מוגבלת**. על הממשלה מוטלת החובה לקבוע מדיניות שתיטיב עם הכלל. על מדיניות זו להביא בחשבון את כלל תושבי הנגב, את רווחתם, את בריאות הציבור ובריאות העובדים (ובראות העובדים בפרט), את כיוונה של כלכלה בת-קיימא, את הדורות הבאים, ואת שמירת הסביבה המדברית הייחודית של הנגב המזרחי, ים-המלח, והערבה - כשלעצמה, וכמשאב תיירותי. אך המדיניות כעת מתאימה רק לדבר אחד ככפפה ליד: למיקסום הרווח של כיל - לא של המדינה, ולא של תושביה.

נוכח העובדה שהמדיניות מתבססת על נתונים שסופקו על ידי כיל, אין זה פלא שהיא משרתת את האינטרסים שלה ולא את האינטרס הציבורי. זו הסיבה **שעל הממשלה לוודא שיהיו בידיה נתוני האמת לפני קביעת המדיניות**. למסד הנתונים יש לצרף גם את ההשפעות הגלובליות של המדיניות נוכח משבר האקלים המתרגש עלינו, וכן את העלויות החיצוניות. **העלויות החיצוניות בכריית פוספט המושטות על**

הציבור נאמדות בכ-475 מיליון שקל בשנה (גלקין 2014). בנוסף, **צפויות עלויות של מאות מיליוני שקלים למדינה, להקמת תשתיות** שישרתו את ענף הכרייה, דוגמת דרכים מהמכרות למפעל. תהיה זאת 'אי שפיות לעשות את אותו הדבר שוב ולצפות לתוצאות שונות'. במקרה זה להגיע לאותן תוצאות משמעו להמשיך ולראות את הרס הסביבה, שעליו יש להרחיב.

שיטת הכרייה הנהוגה בישראל היא כרייה פתוחה אשר כוללת פיצוצים רבי עוצמה של סלע הפוספט, גריסת הסלע והובלתו למפעל. תהליך זה מכרסם כ-2000 דונם של שטחים טבעיים בשנה, ומעלה לגובה רב ענני אבק פוספטים מסוכן המתפזר בסביבה. המכרות והמפעלים הקיימים גם אם מרוחקים מישובים ומשפיעים לא רק בעיקר על **בריאות העובדים אלא גם על בריאות הציבור ברדיוס רחב**. בנוסף יש לזכור את הזיהום התעשייתי 'הרגיל': **"מתקני ייבוש הפוספט בשלושת המפעלים צורכים כ-30 אלף טונות מזוט בשנה, וצריכת החשמל השנתית של כלל המפעלים מגיעה ל-350 מיליון קוט"ש בשנה"** (גלקין 2014). חשוב לציין שחלק מאנרגיה זו מופק עדיין **מאחד ממקורות האנרגיה המזהמים ביותר**, פצלי שמן. על אף דרישת משרד האנרגיה לסגור את המתקן עד מאי 2021, הוא ממשיך לפעול.

80% (!) מהפסולת התעשייתית בישראל הם תוצאה של פעילות חברת כיל-רותם, שכורה ומעבדת פוספטים, כך קבע דו"ח המשרד להגנת הסביבה. מפעל רותם מכבב בראש טבלת המפעלים המזהמים, ובתהליכי הייצור שלו נוצרים מיליוני טונות של פסולת רטובה ויבשה בשנה. תוצר הלוואי של תהליך עיבוד הסלע ידוע כ"פוספו-גבס", גבס רדיואקטיבי הפסול לכל שימוש. ההערכות הן כי בהרי הפוספו-גבס הסמוכים למפעל 'כיל-רותם' נערמה כבר **כמות בלתי נתפשת של כ-150 מיליון טון פסולת מסוכנת**, הרי "המוות הלבן" אשר כיום אין פתרונות לטיפול בהם.

בנוסף לזיהום האוויר והקרקע, לתעשיית הפוספטים השפעות מרחיקות לכת על מערכות המים הטבעיות. תהליך הייצור עצמו הוא זללני במים. עם צריכה של כ-12 מיליון מ"ק מים שפירים בשנה, ניצבת חברת כיל-רותם **בראש רשימת צרכני המים בתעשייה**. זיהומי מים רבים ממפעלי כיל-רותם נמצאים היום בדיונים משפטיים, די כי נזכיר את זיהום האקוויפר והמעיינות (עין צין, עין עקרב, ועין בוקק), את זיהום נחל צין וגבי שיש, את זיהום קידוח (באר) אפעה 13 - שנקדח לאקוויפר במישור רותם - ואת אסון נחל אשלים. מעבר לעובדה שמדובר בהרס שכיות חמדה נדירות בעלות ערך תירותי רב, **לזיהומים אלה השפעות מרחיקות לכת על הטבע בסביבה המדברית**. נדמה כי אין צורך להרחיב על חשיבות המים, מקור החיים, למטיילים, לאקולוגיה המדברית ולקיום החי והצומח במדבר.

אין עוררין על כך שחיי אדם הם מעל לכל. פעילי הסביבה בדרום מכירים עובדים רבים בתעשיית הפוספטים ששילמו על עבודתם בבריאותם, חלקם אף בחייהם. קצת כמו בעניין הקורונה, יש מכחישים ומתכחשים בקרב העובדים (לא כל שכן בהנהלת החברה), אבל המציאות המצערת היא שאנשי הנגב, עובדים וציבור רחב, משלמים בבריאותם על קיום תעשייה מזהמת זו. גם הביטוח הלאומי הכיר בעובדי פוספטים שחלו בסרטן כנפגעי עבודה. הסכנה לבריאות מתחדדת שבעתים כאשר דנים בכוונה לכרות פוספטים באיזור מיושב.

חרף התנגדותו הנחרצת וארוכת השנים של משרד הבריאות, מדיניות הפוספטים הלאומית קבעה כי החלופה המועדפת לכרייה פוספטים היא בשטח נרחב בן 27,000 דונם בבקעת ערד המיושבת. בשטח עצמו שוכן הכפר אל-פורעה - כפר מוכר - בתחום השטח המסומן וסביבתו המיידית חיים כ-15,000 תושבים. השטח שסומן לכרייה בערד נמצא במרחק פחות מ-500 מהעיירה כסייפה, כ-1.8 קילומטר מהעיר המתוכננת כסיף, 3.5 ק"מ מהעיר ערד, 3.5 מהגן הלאומי תל-ערד, פחות מ-4 ק"מ משיכון המשפחות בבסיס נבטים, וכ-5 קילומטרים מיישובי מבואות ערד (יהיו בדואים או יהודים). מכרה בבקעת ערד יגרום לזיהום אוויר חמור בחלקיקים נשימים, חלקם חלקיקים רדיואקטיביים מוצקים, וכולם מזיקים לבריאות. כל המומחים, להוציא "מומחים מטעם" כיל, קבעו שזיהום אוויר זה יגרום לעלייה בלתי סבירה בתמותה ובתחלואה. זאת,

לפני ההחמרה הצפויה בבקעת ערד במספר סופות האבק ועוצמתן, עליה מצביעים המומחים (פרופ' פ. אלפרט). החלק הלא מיושב של השטח המסומן לכרייה הוא בעל רגישות אקולוגית גבוהה, יש בו מינים נדירים בסכנת הכחדה, וערכי מורשת יהודית ועולמית כאחד.

תקצר היריעה מלפרט את ההשפעה של הקמת מכרה בבקעת ערד על מרקם החיים ועל כלכלת האזור. מדובר במגה-אירוע הכולל פינוי אלפי תושבים מבתייהם, בפגיעה במרקם החיים המשותפים עם האוכלוסייה הבדואית, שבאזור זה מתאפיינים בשכנות טובה דווקא, בפגיעה אנושה בענף התיירות בערד שהתפתחה בשנים האחרונות לבלי הכר והפכה בכוחות עצמה לעיר תיירות מדבר, ובהרעלת הסביבה.

אנו קוראים לממשלה לאסוף בעצמה את הנתונים באשר לעתודות הפוספטים הקיימות, כמו גם את כלל הנתונים הכלכליים, הטכנולוגיים, הבריאותיים והסביבתיים הנוגעים לתעשייה זו. לפני ההחלטה חייבת הממשלה לבדוק באופן יסודי את היתכנותן של כלל האפשרויות למדיניות הפוספטים: צמצום כמות הכרייה, ייעול תהליכי הייצור, וייצור כל מוצרי ההמשך בישראל; כרייה בשכבות העומק בשטחי הזיכיון ההרוסים ממילא; ייבוא פוספטים; בחינת אספקת זרחן ממקורות מתחדשים כפי שכלל עצמה עושה באירופה. בנוסף אנו קוראים לבחינת אפשרויות התעסוקה האחרות בנגב המזרחי, שיחליפו את התלות במפעלי כיל ויאפשרו לתושבי האזור תעסוקה סביבתית, בריאה, מגוונת, ובת קיימא, בהתאם למגמות העדכניות אליהן צועדת הכלכלה העולמית בעידן שינוי האקלים.